

Snježana Banović

# Druga bitka Julija Benešića za reformu HNK-a (1939. - 1940.)

“Kazalište se mora voljeti, tko ga ne voli, nema prava da o njemu brine.”  
Julije Benešić, 1944.

Najuspješniji intendant Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu nakon Stjepana Miletića, ugledni hrvatski intelektualac Julije Benešić uspio je u svoja prva dva intendantska mandata<sup>1</sup> u HNK-u (od svibnja 1921. do ožujka 1927.), koja suvremena hrvatska teatrologija naziva zlatnim dobom povijesti našega kazališta, uspostaviti rijetku ravnotežu između suvremenog modela organizacije i zavidnog umjetničkog repertoara te je svojim šestogodišnjim djelovanjem ispisao jedno od *najznamenitijih poglavlja u svekolikoj našoj glumišnoj povijesti*.<sup>2</sup> Taj poznati jezikoslovac, pjesnik, prozaik, književni kritičar i profesor imenovan je ponovno 3. listopada 1939., dekretom bana

Šubašića, v. d. *upravnikom*<sup>3</sup> Narodnog kazališta,<sup>4</sup> čime se nakon trinaest godina vratio u kazalište u kojem će ovoga puta ostati samo šest i pol kratkih, ali intenzivnih mjeseci, u razdoblju – kako je to sam ironično primijetio u jednom novinskom zapisu iz 1944. godine<sup>5</sup> – *od Miholja do Gjurdjeva*.

U kazalište ga drugi put, kao ni trinaest godina ranije, nije dovela ambicija prema intendantskoj stolici ni ikakav karijeristički poriv, već naprotiv – svijest da se i u najtežim sociopolitičkim prilikama mora pokušati uspostaviti relevantan nacionalni *umjetnički zavod*. Zanimljivo je u tome imenovanju da njegovo mišljenje, eventualne želje, programi ili suradnici nisu bili ni spomenuti od vlasti, a samo imenovanje uslijedilo je bez ikakvih konzultacija s imenovanim te je Benešić za njega i doznao u kuloarima – tu mu je vijest, naime, prvi priopćio književnik i novinar Ilija

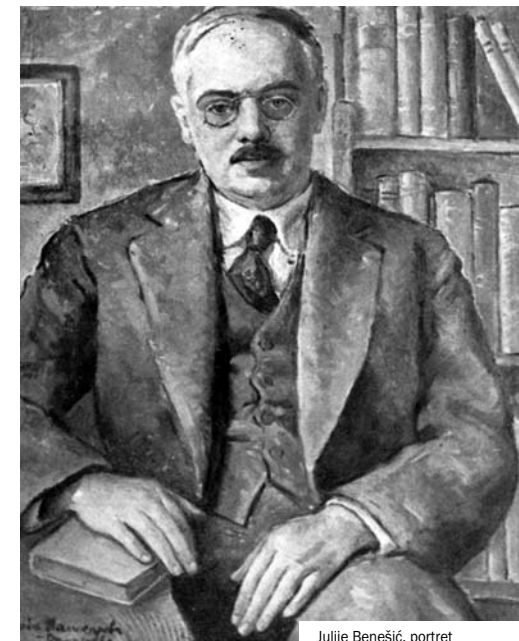
Jakovljević koji je *glasinu* o novom intendantu (koja se ubrzo pokazala istinitom) – načuo u redakciji *Hrvatskog dnevnika*.

Benešić kasnije doznaje još i to da je glavni pokretač ovog imenovanja bio upravo njegov bivši ravnatelj Drame i *neprocjenjivi suradnik i dragi prijatelj* – dr. Branko Gavella, koji je s tim možda mislio najbolje, kad je iznio takav *predlog*, pošto je položaj *moć predšasnika dra Slavka Ježića u zagrebačkom novinstvu bio prikazan kao neodrživ*.<sup>6</sup>

Sigurno je da se u prigodi okupljanja cjelokupnoga kazališnoga kolektiva Benešić prisjetio vlastitih riječi kojima se s *mnogo gorčine*<sup>7</sup> oprostio od njih trinaest godina ranije, u ožujku 1927.: *Odlazim iz ove kuće bez želje da se u nju vratim, mada sam s njom živio i kao prevodilac i kritičar i referent i upravnik više od 20 godina, odlazim vezan s njom, a to znači s vama i dalje, bio ja makar gdje to bilo. Vaša lica, vaše kreacije i vaši temperamenti ostat će mi u pameti i uspomeni, a moje će nastojanje, koliko to dopuste prilike, biti u tome, da Vam pomognem, ne tražeći za to nikakve druge hvale osim ove: da vam ostanem u ugodnoj uspomeni*.<sup>8</sup>

Nema sumnje, djelovanje kazališta u doba kada Julije Benešić doslovno biva prinuđen preuzeti intendantsku stolicu, ovisno o promjenama vlada i ministara prosvjete, zasićeno je stalnim promjenama čelnih ljudi. Ono je financijski neuređena institucija, što znači da su dugovi konstantni, a kako je na odlasku utvrdio rezignirani Slavko Ježić, *kao da tu nema lijeka, i ako pokušate, da o kazališnom pitanju stvarno raspravljate, neće to htjeti ni uzeti ozbiljno, već će slijeđati s nepovjerenjem ramenima*.<sup>9</sup>

Kao neizlječiv zaljubljenik u kazalište, kao njegov izniman poznavatelj i iskusen organizator, Benešić se ipak, unatoč brojnim vanjskim i unutarnjim teškoćama, prihvaća teškoga zadatka te odmah pred vlast i javnost iznosi svoje energetske postulate za program novoga mandata: iznad svega na umu ima jedan cilj, a to je – stvaranje relevantne umjetničke institucije. Za postizanje toga cilja pred sebe i svoju ekipu suradnika stavlja iznad svega – program potpune reorganizacije koja će prodirjeti u sve kazališne sfere, a zatim i izglasavanje zakona o kazalištu od Hrvat-



Julije Benešić, portret  
Ljuba Polikarova - Dimitrova

**U kazalište ga drugi put, kao ni trinaest godina ranije, nije dovela ambicija prema intendantskoj stolici ni ikakav karijeristički poriv, već naprotiv – svijest, da se i u najtežim sociopolitičkim prilikama mora pokušati uspostaviti relevantan nacionalni umjetnički zavod.**

skoga sabora te očekivano poboljšanje financiranja, broja gostovanja po manjim mjestima cijele zemlje, povezivanje s kazalištima u Splitu<sup>10</sup> i Osijeku, obnovu baleta, osuvremenjivanje repertoara nacionalnim djelima kao glavnom odrednicom, otvaranje prema *đačkoj* (s klasičnim djelima) i *seljačkoj* publici (s “poučnim i nacionalnim” djelima). Iako će nakon samo nešto više od pola godine otići iz kazališta naglo kako je i došao, ostavit će

svome nasljedniku Aleksandru Freudenreihu započete temelje u svakom navedenom segmentu svoje "reorganizacije" koja je gotovo svakodneвно trpjela otpore i protivljenja vlasti, ali još više njegovih kolega iz glumačke i baletne struke.

### PRILIKE KOJE BENEŠIĆ ZATJEČE U HNK-U I PRVI KORACI KOJE PODUZIMA

U organizacijskom smislu Kazalište je od svojih poluprofesionalnih početaka u drugoj polovini 19. stoljeća pa sve do travnja 1922. godine bilo autonomna ustanova pod vodstvom intendanta i nadzorom hrvatskoga bana i odjelnog predstojnika za prosvjetu. Nakon što je Kraljevina SHS podijeljena 26. travnja 1922. na trideset tri oblasti kojom je cjelovitost i slabašna autonomija hrvatskih zemalja potpuno ukinuta, započinje pojačani pritisak vladajućeg političkog režima na sve hrvatske institucije koje, ako i nisu ukinute, potpadaju pod važeće velikosrpske zakone. Kazalištem se tako od te godine započinje upravljati po *Uredbi o Narodnom pozorištu u Beogradu* sačinjenoj 15. lipnja 1911. (s izmjenama i dopunama od 8. svibnja 1922. i 15. srpnja 1925.) koja vrlo podrobno određuje svakom od rukovodećih ljudi njegov djelokrug, dužnosti i prava. Već prije, od godine 1921., kada je donošenjem Ustava Kraljevine SHS ukinuta svaka hrvatska autonomija, prijenosom kontrole i rada kazališta u Beograd – kazališno djelovanje u poslovnom smislu bilo je uređeno *Zakonom o državnom računovodstvu i Zakonom o činovnicima* te izlazi iz svake kompetencije Zagreba, a djelovanje se, i to osobito ono financijsko, čvrsto kontrolira iz *Mjesne kontrole*, organa *Glavne kontrole* sa sjedištem u Beogradu. Kazalište će se vratiti pod bansku vlast tek donošenjem

Inzistira na dovođenju dramaturga – osobe koja bi znala pratiti nove pojave u svjetskim dramskim tokovima i koja bi pomno skrabila za čistoću jezika na sceni. Za to mjesto uspijeva pridobiti karlovačkoga gimnazijskog profesora Dragu Ivaniševića.

Uredbe o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. godine kojom se ponovno uspostavlja hrvatska teritorijalna jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije. Ta je uredba – poznatija pod imenom *Sporazum Cvetković-Maček*, nakon koje Vladko Maček postaje potpredsjednikom jugoslavenske Vlade, a na čelo Banovine Hrvatske dolazi dr. Ivan Šubašić – omogućila Hrvatskoj slabašnu autonomiju jer su u nadležnost Banovine preneseni poslovi gospodarstva, trgovine, industrije, socijalne politike i prosvjete. Donošenjem *Naredbe o djelokrugu Odjela za prosvjetu Banske vlasti*<sup>11</sup> koja određuje pripadnost Kazališta *pododsjeku za književnost, umjetnost i štampu 1. Glavnoga odsjeka*, kazalište je nakon gotovo dva desetljeća izuzeto iz beogradskog Ministarstva prosvete i ponovno potpalo pod kompetenciju hrvatske vlasti, čime je – prema riječima Aleksandra Freudenreicha (koji će naslijediti Benešića na mjestu intendanta u travnju 1940.), dana *Hrvatima mogućnost da si urede život u svojoj domovini po vlastitim idejama, po vlastitoj snazi i vlastitoj sposobnosti onako, kako odgovara duhu naroda*.<sup>12</sup> Kazalištu je vraćeno i ime Hrvatsko narodno kazalište, ime koje je nosilo u cijeloj svojoj dotadašnjoj povijesti samo kratka tri dana godine 1918., i to od 31. listopada do 2. studenoga. Prije novih banovinskih odredaba, određene olakšice bitne za djelovanje kazališta omogućio je Stjepan Radić dok je bio ministar Vlade Kraljevine Jugoslavije 1926. – 1927. godine.<sup>13</sup> Važna je bila u svezi s tim i godina 1936. kada je u Ministarskom savjetu usvojena uredba o *Mjerama za sanaciju financijskih prilika u državnim kazalištima* prema kojima se ukida razvrstavanje "novih lica" po činovničkom zakonu, određuje sklapanje ugovora na samo jednu godinu, a imenuju se i savjetodavni organi koji surađuju s upravom kazališta: *načelnik Prosvjetnog odjeljenja i načelnik Financijskog odjeljenja kr. Banske uprave u Zagrebu*, a za koje se od 1938. godine udomačio naziv – *kontrolni organi*. Novome intendantu navedeni novi propisi nisu mnogo olakšali posao – po Benešićevu mišljenju taj se pravilnik pogrešno tumačio jer na sjednicama kontrolnih organa intendant *sjedi kao neki optuženik, koji mora odgovarati*

za posljedice nedostatnog budžeta, kojega nije on predložio, za izvršavanje programa kojega nije on sastavio.<sup>14</sup> Kazališni proračun u njegovu je poslovanju najteže obranjiva stavka: svaki se mjesec sastaje Nadzorna komisija koja ispituje rad kazališta, a u kojoj su, uz nove kontrolne organe, još i činovnici financijskog odjela kazališta i predstavnici obaju ansambala.

Izvan najtežih poslova koji se odnose na financije, intendantova prava i dužnosti i dalje su nominalno sukladna onima koja se navode se u *Uredbi o Narodnom pozorištu* u 19 točaka članka 1,<sup>15</sup> no u praksi je mnogo toga bilo sasvim drugačije: ta "diktatorska" vlast *upravnika* postala je s vremenom gotovo karikaturna, a razloge za to treba djelomično tražiti u slabim autoritetima većine čelnih ljudi koje bi vlast prestala podržavati ubrzo nakon imenovanja, i to ponajviše u financijskim brigama koje su ih morile, ali i u drugim njihovim ovlastima. Zato su brojne odluke koje su "donesile" bile donesene izvan kuće, a odgovornost za te odluke morali su snositi jedino – oni sami.

Zbog takvog odnosa struktura prema čelnicima kazališta, rezultati su, prema Ježiću, bili *nered, nedisciplin, zatrovanost atmosfere i ta vječna i nerješiva – "kriza" kazališta*.<sup>16</sup>

Drugi propisi pod koje je potpadalo poslovanje kazališta u doba Benešićeva preuzimanja u listopadu 1939. propisi su državnoga računovodstva koji svojom krutošću gotovo posve onemogućavaju umjetničko stvaranje, odviše su birokratski i neskloni načinu rada u kazalištu.

Kada Benešić 6. listopada preuzima dužnost, on zbog svega navedenog ne nalazi kazalište u *vedrom raspoloženju, već naprotiv – u tmurnom i zlovoljnom*.<sup>17</sup> Neki dragi mu suradnici iz dvadesetih godina nisu više na životu (Marija Ružička Strozji, Tonka Savić, Fanika Haiman, Josip Pavić, Josip Papić, Ivo Raić, Josip Bach), a neki su se nedavno oprostili od scene (Nina Vavra) ili se spremaju to učiniti (Milica Mihčić) pa se on u susretu s umjetnicima i ostalim djelatnicima na pozornici kazališta pokušava u svom pozdravnom govoru našaliti u ime vedrog i optimističnog ozračja, nesvjesno predviđajući svoju vrlo skoru demisiju: *Hvala Vam što me radosnim pljeskom pozdrav-*

Program potpune reorganizacije koja će prodirjeti u sve kazališne sfere, a zatim i izglasavanje zakona o kazalištu od strane Hrvatskoga sabora te očekivano poboljšanje financiranja, brojna gostovanja po manjim mjestima cijele zemlje, povezivanje s kazalištima u Splitu i Osijeku, obnova baleta, osuvremenjivanje repertoara nacionalnim djelima kao glavnom odrednicom, otvaranje prema *đačkoj* (s klasičnim djelima) i *seljačkoj publici* (s "poučnim i nacionalnim" djelima).

*ljate, kad sam se k vama vratio, a želim vama kao i sebi, da me isto tako veselo pozdravite, kad se budem s vama na istom ovom mjestu opraštao.*

Treći je mjesec kazališne sezone 1939./40. pa novi intendant već pri samom dolasku ne može ne primijetiti, pomalo rezignirano, pred svim zaposlenicima okupljenima na pozornici kazališta, da bi njegov *rad mogao biti ili sjena mog predšasnika, barem s početka, ili neka poluga, kojom će pokretati neka nepoznata sila odozgor, ili hir nečiji, da se tobože uvede nov duh u doba, kad se je već razmahao rat, koji je prieto da će se i na nas prenieti*.<sup>18</sup>

Odmah po dolasku Benešić nailazi na nerješive proračunske neprilike. Subvencija je, naime, nedostatna – dok beogradsko kazalište ima godišnju subvenciju od 7.637.220 dinara, zagrebačkome je kazalištu ona dva i pol milijuna manja (5.085.394 dinara), a prihod je kazališta zbog loše Ježićeve programske i poslovne politike podbacio za više od milijuna, što je on duhovito objasnio *neslomljivim, vedrim optimizmom šefa računovodstva*.<sup>19</sup> Benešić, naprotiv, taj nerazmjer između planiranog i ostvarenog dovodi u izravnu vezu s nepopunjenim mjestom dramaturga kazališta, čiju je funkciju popunjavao sam ravnatelj drame, glumac i redatelj Mato Grković, kojega, kao ni vrsnoga ravnatelja Opere Baranovića, novi intendant nije mogao zamijeniti i da je htio, te su oni i

Svi listovi u Hrvatskoj ocjenjuju njegovo postavljanje za intendanta zagrebačkoga kazališta značajnim korakom prema "podizanju umjetničkog nivoa ove naše prevažne narodne ustanove" na čelo koje, po mnogima, napokon dolazi – kazališni čovjek!

kapilarnu povezanost s hrvatskom književnošću<sup>20</sup> pa kako nema prava kao intendant zamijeniti ili značajnije dopuniti ekipu suradnika, inzistira na dovođenju dramaturga – osobe koja bi znala pratiti nove pojave u svjetskim dramskim tokovima i koja bi pomno skrblila za čistoću jezika na sceni. Za to mjesto uspijeva pridobiti karlovačkoga gimnazijskog profesora Dragu Ivaniševića, koji dužnost dramaturga preuzima u prosincu 1939.<sup>21</sup>

Što se stručnog nadzora nad jezikom tiče, ne ostaje samo na tome pa se na mjestu lektora, od listopada 1939., nalazi dotadašnji profesor III. muške realne gimnazije Marko Soljačić, još jedan budući intendant koji će to postati za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, a nakon odlaska Dušana Žanka u diplomaciju. Nakon Šubašićeva dekreta kojim se Julija Benešića imenuje za vršioca dužnosti upravnika Narodnog kazališta u Zagrebu, svi listovi u Hrvatskoj ocjenjuju njegovo postavljanje za intendanta zagrebačkoga kazališta značajnim korakom prema podizanju umjetničkog nivoa ove naše prevažne narodne ustanove.<sup>22</sup> Po mišljenju mnogih, na čelo Kazališta napokon dolazi – kazališni čovjek! Suprotno se očito odnosilo na Slavka Ježića čiji je odlazak tisak jednoglasno zahtijevao mjesecima i koji je s njihove strane bio označen kao Stojadinovićev čovjek i eklatantan primjer čovjeka bez načela,<sup>23</sup> a koji je jedino djelatno napravio za svoga mandata to što je uređio – upravničku sobu.<sup>24</sup>

Takav je tisak, nakon početnoga oduševljenja Benešićevim povratkom u kazalište,<sup>25</sup> ubrzo započeo, bez većeg

nadalje, zajedno s glavnim tajnikom kazališta Slavkom Batušićem (kojega naziva *prokušanom silom*), činili najjužu intendantovu suradničku ekipu.

Budući da Benešić, razmišljajući kao vrstan jezikoslovac i intelektualac europskoga tipa, smatra jednako kao i Gavella da je jezik konstitutivna oznaka hrvatskoga kazališta koja u teatru čini

razumijevanja za novog intendanta, sa zahtjevima za temeljitom reorganizacijom kuće i uvođenjem kazališnoga zakona koji bi anulirao krajnje nepopularnu "beogradsku uredbu" koja, po mišljenju svih kazališnih poznavatelja, paralizira svako slobodno poslovanje kuće.

Intendant je, uza sve navedeno na početku mandata, osupnut i lošim međuljudskim i profesionalnim odnosima: sjednice uprave bile su prije njegova dolaska neredovite, repertoar se neprestano mijenjao, glumci bez znanja uprave prečesto nastupaju izvan kuće, šef kontrole rada kazališta podnosi Vladi izvješća bez znanja intendanta, cenzura je jaka, balet se pobunio protiv Margareteroman (*bura u čaši vode*), mnogi glumci na sceni zanemaruju govor, ali se bune preko udruženja i traže pojedine zadovoljštine pa prekidaju komunikaciju s intendantom koji ne odgovara na njihove tričave dopise i ne provodi istrage zbog sukoba radi besplatnih karata.<sup>26</sup>

## FINANCIJSKE PRILIKE

Benešić vrlo dobro zna da nijedno nacionalno kazalište nije i ne može biti lukrativno poduzeće, ono je za njega u prvom redu umjetnički zavod s velikom kulturnom zadaćom koji ujedno služi i kao narodna i kao reprezentativna kulturna ustanova.

No, isto tako zna da se u financiranju te kuće mnogo toga mora promijeniti: iako se ono financira iz zaklade čiji je upravitelj sam intendant (a koja je osnovana rješenjem pokrajinskog namjesnika za Hrvatsku i Slavoniju od 4. travnja 1924.), cjelokupan prihod kazališta morao se sve do nastanka Banovine slati u beogradsku državnu blagajnu. Sredstva kojima je kazalište dotad raspolagalo on ne smatra ni blizu dostatnima za njegove produkcijske potrebe, a ono što ga još više muči jest način raspolaganja tim sredstvima koji je zbog prevelike količine propisa suviše složen i na štetu ekspeditivnog rada u kazalištu. Bilo kakvu kontrolu i analizu zbog toga je nemoguće unaprijediti, što s jedne strane vodi do lakoumnog trošenja, a s druge razvija nepovjerenje društvenih struktura (vlast, tisak, gledateljstvo) koje oštro prigovaraju lošem gospodarenju u kazalištu, dok ono samo svaljuje odgovornost

na nemoguć sustav financiranja. Krug se tako zatvara, Benešić je prinuđen na gašenje kriznih žarišta vatrogasnim mjerama kakve su provodili i njegovi prethodnici. Branko Šenoa npr. dobio je 1936. godine kod Državne hipotekarne banke trinaest i pol milijuna dinara kredita, od kojih je s deset milijuna pokrio dugove, a tri su mu poslužila za stvarno pokriće deficita koji je nastao zbog premalenog proračuna, unatoč izglasanoj uredbi *Mjera za sanaciju finansijskih prilika u državnim kazalištima* od 25. lipnja 1936. godine.

Kada Slavko Ježić preuzima od njega dužnost u lipnju 1938., preuzima u naslijeđe i dug od jednog milijuna dinara, što znači da se kazalište svakoga mjeseca zaduživalo za više od 100.000 dinara. Ježić dobiva dva i pol milijuna dinara kredita, čime je likvidirao teškoće do kraja proračunske godine 1938./39., ali je zatražio povećanje dotacije za novih 1.800.000 dinara, popustio na 1.500.000, da bi na kraju dobio za sezonu 1939./40. povećanje od samo 709.949,50 dinara! Zato je deficit i dalje produbljen pa je Benešić podigao, ubrzo nakon dolaska u Kazalište, dodatni kredit u iznosu od 2 milijuna dinara. Rashodi redovito prelaze prihode za milijun do dva milijuna dinara godišnje – upravo toliko kolika je i razlika između subvencioniranja beogradskoga i zagrebačkoga kazališta.

Financijska situacija koju zatječe Benešić izgleda ovako: 1. Državni proračun određen za plaće razvrstanih glumaca iznosi sveukupno 5.085.394 dinara, a onaj *specijalni* koji se sastoji od vlastitih prihoda kazališta (predviđa se za veliko kazalište 2.800.000, za Malo 1.150.000 plus 150.000 pod rubrikom razno, što čini ukupno 4.100.000 vlastitoga prihoda) te subvencija Banovine i grada Zagreba (za 1939./40. oboje po 1.000.000) čine ukupan proračun za sezonu 1939./40. u iznosu od – 11.185.394 dinara, umanjeno za nerealna očekivanja u stavci vlastitih prihoda – 9.900.000!

2. Rashodi prema platnom popisu za listopad, prvi mjesec Benešićeva mandata, iznosili su ukupno 838.657,50 plus honorari u iznosu od 55.000, pa kad se to sve pomnoži s 12, dobije se iznos od 10 i pol milijuna dinara rashoda prema 9.900.000 prihoda.

3. Troškovi programa: u sezoni 1938./39., uz štednju, 326.363,36 dinara, a hladni pogon i potrepštine 770.417,70 dinara, reprezentacija i nepredvidivo u iznosu od 160.000 (u proračunu predviđeno samo 60.000), ukupno – milijun dinara!

Zbog svega navedenoga Benešić predlaže budžetiranje po sezoni, a ne po njegovu mišljenju, jer po njemu stvarni proračunski prihodi iznose oko 10 milijuna dinara, a stvarne potrebe zahtijevaju iznos od oko dvanaest milijuna. Nadzorna komisija tijekom mjeseca listopada zato dopušta Benešiću da ode u Beograd i zatraži kredit kod ministra financija. Komisija banske vlasti pregledala je poslovanje kazališta i na osnovi rezultata te analize zatražen je kredit od dva milijuna dinara koji će poslužiti za nesmetan rad tek do kraja proračunske godine, tj. do kraja ožujka 1940. Ministar Šutej ubrzo službeno dolazi u Zagreb pa se uz zalaganje bana Šubašića (koji je primio Benešića u audijenciju već 31. listopada, samo tri tjedna nakon stupanja na dužnost) uspijeva isposlovati kredit od dva milijuna. U pozitivnom odgovoru od centralne beogradske vlasti presudila je jubilarna stota godina djelovanja HNK-a.

I sam ohrabren takvim odlučnim Benešićevim nastupom, Maček je prigodom jedne svečanosti u kazalištu ohrabrio Benešića u nastojanjima da financijski i organizacijski konsolidira kuću, i to ovim riječima: *Do sada ste se morali pruzati prema pokrivaču, ali ubuduće će pokrivač biti duži!*<sup>27</sup> Nažalost, potpredsjednik Vlade Kraljevine Jugoslavije neće ostvariti obećanje dano Benešiću – financijski položaj Narodnoga kazališta u Zagrebu ostat će i dalje, sve do raspada Kraljevine, njegovim nerješivim problemom.

Kada kredit od dva milijuna dinara ubrzo stigne na račun kazališta, gotovo cio iznos poslužit će intendantu za samo dvije vrste potraživanja – za pokrivanje dugova obrtnicima i različitim tvrtkama za nabavu materijala te za brojne zaostale honorare suradnicima.

## MATERIJALNI STATUS UMJETNIČKOG OSOBLJA, NJIHOVO RAZVRSTAVANJE I POLITIKA PLAĆA

Na platnom popisu za listopad 1939. navedeno je u sklopini *Drama* pedeset šest osoba: direktor drame (i sam glu-

mac), trideset sedam glumaca i deset redatelja (od kojih četvorica i glumci) – ukupno četrdeset dvoje glumaca – neki su jedno ili drugo, neki oboje, a neki jednostavno – članovi drame. Uz njih su tu još i volonteri, inspicijenti i šaptači. Najviša je plaća jednog redatelja (Branko Gavella) koja iznosi 7.000 dinara, najmanja je ona jednog volontera – 700 din. Prosječna plaća u Drami iznosi 2.988,92 din., u Operi – 3.623,45., u upravi – 3.158., u zboru – 1.767,16., u Baletu – 1.561,11, orkestru 2.602,75, tehnicima – 1.497,63 dinara.

Direktor Opere mjesečno dobiva 5.740, tenor pak 10.000, a šaptač u operi 1.400 dinara.

Po svemu navedenom i na prvi pogled vidljiv je problem razvrstavanja umjetničkog osoblja koji se nije nimalo popravio novom Uredbom o službenicima Banovine Hrvatske,<sup>28</sup> a razlog tomu jest u danas posve nelogičnom i smisljeno teško objašnjivom načelu: jedna skupina umjetnika i dalje je "razvrstana" kao i svi državni činovnici u zemlji i ima pravo na mirovinu i "garanciju za stalnost," dok su drugi, tzv. *kontraktualci* angažirani "ugovorno", tj. ugovorom na godinu dana, bez prava na mirovinu (osim na određene prinose iz *Centralnog penzionog fonda*, osnovanog uredbom tek 1934. godine.) i bez zajamčene sigurnosti glede budućnosti i jasne perspektive. U pravu je Gavella kada kaže da su *naši glumci postali zapravo državni namještenici i prije nego su znali što zapravo znači biti glumac.*<sup>29</sup>

Zbog navedene su Uredbe neki od umjetnika razvrstani na platni popis na sasvim drugom mjestu nego što bi im po opisu radnog mjesta trebalo pripasti, a dobar primjer za to je npr. voditeljica baleta Margareta Froman koja je bila "razvrstana" među članstvom opere, dok su ostali članovi baleta bili redom ugovorni te je "puč" koji će u baletu trajati tijekom cijelog Benešićeva mandata velikim dijelom prouzročen i vođen tada nerješivim problemom razvrstavanja umjetnika.

Moglo bi se čak reći da je zastarjela "Pozorišna uredba" iz 1911. godine bila čak i naprednija od prakse iz 1939.: dopuštala je mogućnost ugovaranja na dvije i tri godine. Osim toga, omogućavala je da se nakon članstva u kazalištu od deset godina ide na reviziju, a otkazivanje kon-

trakta moralo je imati motivacijsku snagu i odobrenje ministarstva. Članovi koji su se osobito odlikovali umjetničkom igrom, revnosnim radom i priznatim glasom u svojoj vještini<sup>30</sup> mogli su po navršenoj petnaestoj godini redovitog članstva, a po uzoru na francuski model uređenja nacionalne kuće, postati stalni članovi. Dobivali su plaću, zajamčen minimum naknada koje su se određivale s obzirom na umjetničku vrijednost njihove igre, na revnost i savjesnost u radu i posebne okolnosti (težinu repertoara npr.).

Benešić je, svjestan apsurdnosti takvog razvrstavanja umjetničkog osoblja, želio riješiti taj ključni problem svoga osoblja iniciranjem i izradom novog kazališnog zakona, i to na način da sva radna mjesta, ovisno o umjetničkim postignućima, budu kategorizirana i stalna, s osnovnim plaćama te s funkcionalnim ili umjetničkim dodacima, odnosno naknadama za prekovremeni rad. I to je vizija koju tijekom svoga kratkotrajnog mandata nije uspio ostvariti. U skladu s navedenim računovodstvenim zakonima bio je i pravilnik po kojem su sva kazališta Kraljevine bila dužna uplaćivati doprinos za glumce u *Centralni mirovinski zavod* u Beogradu. Naime, u taj se zavod, osnovan 1934., uplaćivao doprinos od svake prodane ulaznice (i to 50 para od svaka 3 dinara), što je do 1939. iznosilo visoku svotu od oko dva milijuna dinara. Od toga novca, suprotno pravilniku samoga Zavoda – **nikada** ništa nije bilo uplaćeno natrag ni jednom hrvatskom glumcu. Ta je notorna nepravilnost ujedno postala i prvi zadatak u programu djelovanja novoosnovanog vodstva zagrebačke sekcije glumačkog udruženja na čelu s Vjekoslavom Afrićem, izabranim za predsjednika te Sekcije u studenom 1939. godine, koji će svojim oštrim stavovima i te kako zagorčati život Benešiću te ponajviše utjecati na njegovu demisiju u travnju 1940. godine.

Zagrebački Mirovinski zavod pak služi uglavnom za kreditiranje svojih socijalno ugroženih članova – gotovo cijeli umjetnički personal kazališta zadužuje se redovito kod tog Fonda koji im svakog prvog u mjesecu plijeni plaću na kazališnoj blagajni. I zato sutradan opet dižu zajam u Mirovinskom zavodu, da prožive tim predujmom sljedeći

mjesec... ta prezaduženost dovela je do toga, da se neki funkcionari Mirovinskog zavoda smatraju vrhovnim šefovima glumaca, svojih dužnika.<sup>31</sup>

Iz svega navedenog vidljivo je da su kaotične prilike u Drami najviše utjecale na neuspjeh Benešićeva "banovinskog mandata" te ih je potrebno pobliže navesti.

## PRILIKE U DRAMI

Dramski je ansambl bio početkom sezone 1939./40., ponajviše zbog osipanja prouzročeno učestalim odlascima starijih članova sa scene, nedostatan i brojem i glumačkom izvrsnošću pa je jedan od Benešićevih prioriteta bila njegova obnova na najtemeljitiji i dugoročno najisplativiji način – osnutkom, nakon punih deset godina stanke, *Glumačke škole*, kao interne ustanove HNK-a, uz sudjelovanje u njezinu pedagoškom procesu članova kazališta: Gavella, Strozija, Dujšina, Afrića, Nučića, Grkovića, Batušića, Soljačića te autora nastavnog programa Ivaniševića koji joj ubrzo postaje i ravnateljem.<sup>32</sup>

Usto, imperativ uspjeha sveprisutan je na početku djelovanja novog intendanta: jubilarna je sezona – stota obljetnica izvođenja prve predstave na hrvatskom jeziku, a repertoar je zatečen i zadan: dok Opera uvježbava *Zrinskog*, Fotezov *Dundo Maroje* već je izveden s velikim uspjehom. Tu su još jedna uspješna obnova Strozijeve *Dubravke*, pa *Juran i Sofija*, zatim stare kajkavske drame, a za kraj godine već je započela priprema *Pira mladog Derencina* – kombinacije Lucićeve *Robinje* i Držićeve *Tirene* u Gavellinoj režiji.

Velik je interes za abonman u jubilarnoj stotoj sezoni hrvatske drame s čak tri abonentske serije – *predbrojke* od kojih svaka ima u sezoni čak 40 predstava – 20 dramskih i 20 glazbenih. Uprava osigurava publici i mogućnost plaćanja na četiri obroka – za svakih deset predstava unaprijed, što znači da su abonenti odlazili u kazalište i dva puta tjedno.

No, s druge strane, nezadovoljstvo većinom dramskih predstava iznimno je veliko: kritika uglavnom pozdravlja samo Gavelline režije, koje se često ocjenjuju atributima "spektakularno", "blistavo" i "raskošno". Ostale doživlja-

vaju gotovo redom neuspjehe pa su gledališta obaju kazališta prazna već nakon premijernih izvedbi jer po *Obzoru* npr. *Ljudi radije sjede uz radio i slušaju vijesti, o kojima im ovisi neposredna sudbina. A ipak nije loše ostaviti sve to*

*i pobjeći na sat-dva u dobra stara vremena.*<sup>33</sup> Sladunjave komedije poput *I love you*, *Na šestom katu* ili *Rođenje Salome*, ravnatelj Grković postavlja na repertoar zbog želje za boljom prodajom ulaznica koje predstave kritika redovito ocjenjuje suvišnim, a što je najgora, ni publika ne mari previše za njih – potonja trojka Cesara Meana u režiji Ferde Delaka, jednoglasno ocijenjena kao najslabija predstava sezone, ne uspijeva privući publiku ni na prvoj reprizi, a kritičar "Zagrebačkog lista" uzvikuje: *Salomo, bolje da se nisi rodila!*<sup>34</sup>

U veljači je, nažalost, dostignut još jedan novi i po mnogima nepotreban Grkovićev rekord: Euripidove *Trojanke* u režiji samog ravnatelja Drame imaju na prvoj reprizi samo trideset gledatelja u gledalištu.

Istina je da zagrebačko gledateljstvo obožava prave, klasične komedije nakon kojih ne izostaje gromoglasan uspjeh s mnogo aplauza i cvijeća koje iz gledališta pada na pozornicu. Javnost i kritika redovito se slažu u ocjeni da samo dobre predstave pune kuću, a gledališta obaju kazališta dupkom se pune tek kada nastupaju zvijezde zagrebačkog glumišta: Viktor Bek redovito prima aplauze na otvorenoj sceni, uz njega i Vjekoslav Afrić i Tito Strozji, koji nastupa rijetko, što izaziva mnoge negativne reakcije gledateljstva u tisku, u rubrikama tzv. "glasova iz publike". Možda najvažniji događaji u životu grada i kazališta jesu dugo najavljivana i s uzbuđenjem očekivana obilježavanja umjetničkih jubileja: onaj Nine Vavre za koji ulaznice nes-

**No, kako to obično u kazalištu biva, ubrzo nakon prvog oduševljenja dolaskom novoga intendanta, započinju novinski napadi na dramski repertoar. Mato Grković mora odustati od vodstva drame jer tome poslu, po mišljenju mnogih koji žele velike, klasične komade, a ne neke "eksperimente, od kojih nam stradaju živci", on jednostavno – nije dorastao.**

taju već mjesec dana unaprijed, pa Ljubomira Jovanovića, Milana Šepeca, Martina Matoševića i, dakako, onaj Branka Gavella u rujnu 1939. kada najistaknutiji jugoslavenski redatelj slavi dvadeset petu obljetnicu rada s režijom Shakespearove komedije *Na tri kralja*.<sup>35</sup>

Prigoda za rasprodanu blagajnu ne mora biti samo umjetnički jubilej: dupkom puno kazalište slavi i jubilej majstora rasvjete Ferde Uršića, što bi danas bilo nezamislivo.

No, kako to obično u kazalištu biva, ubrzo nakon prvog oduševljenja dolaskom novoga intendanta, započinju novinski napadi na dramski repertoar. I dok neki listovi izražavaju sućut kazališnim abonentima zbog predstava u malom kazalištu, brojni su nepotpisani članci tzv. "glasova iz publike" koji se najviše bune zbog rijetkih nastupa Dubravka Dujšina, Tita Strozija i Nade Babić, a svi su slo-

Od samih svojih početaka pa do današnjih dana, Hrvatsko narodno kazalište uvijek je bilo mjestom potvrđivanja moći i važnosti vlasti. S njegovih su pozornica redovito o velikim povijesnim datumima i o obilježavanju istih, odjekivale budnice, politički govori i odigravale se scene iz bliže ili dalje herojske prošlosti.

žni u jednome: Mato Grković mora odustati od vodstva Drame jer tome poslu, po mišljenju mnogih koji žele velike, klasične komade, a ne neke eksperimente, od kojih nam stradaju živci,<sup>36</sup> on jednostavno – nije dorastao.

No, osim osipanja ansambla zbog objektivnih, ali i subjektivnih razloga pojedinih glumaca, prisutno je u ansamblu Drame i raslojavanje na "stare" i "mlade" koje se postupno, tijekom siječnja i veljače 1940., pretvorilo u jedan od najvećih sukoba između glumaca i Uprave Kazališta u povijesti te kuće, a afera je ubrzo i dobila ime – *rat oglasima!* Sve je započelo neigranjem nekih prvaka zbog, uglavnom, objektivnih razloga (D. Dujšin, N. Babić, A. Kernic, S. Petrović), ali i odbijanjem uloga pojedinih zvijezda ansambla zbog sve učestalijeg rada umjetnički nedovoljno afirmiranih redatelja i nedovoljnog angažmana redateljskih doajena Gavella, Strozija i Verlija. Strozij, primjerice – već dugo *glavni režiser Drame*<sup>37</sup> – u sezoni 1939./40. nije sve

do lipnja 1940. potpisao ni jednu režiju u Drami<sup>38</sup> te je svoj redateljski rad posve usmjerio na operu. Branko Gavella pak za kratkotrajna Benešićeva mandata boravit će uglavnom izvan Zagreba<sup>39</sup> te će na scenu HNK-a postaviti samo dvije predstave: *Diogeneša* Tituša Brezovačkog i Držić-Lucićev *Pir mladog Derenčina*. Trećeg od trojista najjače redateljske postave HNK-a Alfonsa Verlija u toj će sezoni usporiti bolest.<sup>40</sup>

Redateljski su pak najaktivniji mlađi redatelji Ferdo Delak, Kalman Mesarić, Marko Fotez, a od "starih" najaktivniji je Hinko Nučić, koji prema Benešićevu mišljenju *nisu dali režiranom komadu tona, što se danas od režisera traži*.<sup>41</sup> Možemo se i na ovome mjestu složiti s konstatacijom N. Batušića da *redateljski profili* toga vremena pokazuju *izrazitu polivalentnost stvaralačkih poticaja kao i pokušaj kreativne dezintegracije hrvatskoga kazališta na niz novih i u estetskom smislu raznovrsnih scenskih uporišta*.<sup>42</sup>

Afera poznata pod imenom *rat oglasima* započela je nezadovoljstvom glumaca zbog *nezdruženih prilika* u kazalištu koje ubrzo izazivaju pravu lavinu sukoba oglasima na oglasnoj ploči kazališta. Pritom se u sukob ravnateljstva i ansambla Drame oko spomenutih besplatnih karata<sup>43</sup> umiješalo novoosnovano Društvo glumaca na čelu s predsjednikom Vjekoslavom Afrićem i potpredsjednikom Jozom Laurenčićem<sup>44</sup> koji su svoje novostečene položaje koristili u žestokoj prepisci oglasima s Grkovićem i Benešićem te su u veljači pokrenuli i akciju prikupljanja potpisa protiv intendanta, proširivši istodobno i lažnu vijest da će Uprava otpuštati one koji potpišu tu peticiju.

I dok se animozitet širio kazalištem, da je čak i najistaknutija prvakinja Drame Vika Podgorska najavila svoj odlazak iz Zagreba,<sup>45</sup> Benešić novim oglasom na oglasnoj ploči apelira na savjest i disciplinu koja je *potrebna u svakom radu, a naročito u umjetnosti*,<sup>46</sup> što izaziva dodatnu buru negativnih reakcija. *Društvo* tada uzvraća novim (pr)oglasom kojim sebe proglašava isključivim zaštitnikom svojih članova optužujući Upravu da širi alarmantne vijesti koje *unose zabunu u naše redove*<sup>47</sup> te apelira na javnost da *bez velikih uzbuđenja prepusti Društvu da ono samo dovede do rješenja ovo pitanje*, dodajući na kraju i očekivan

emotivan ton svojoj programskoj izjavi za javnost: *Nas ne vode nikakvi lični motivi. Nama je kazalište i prosperitet kazališta iznad svega!*<sup>48</sup> Sam Benešić ustvrdit će rezignirano da je *pokret organiziran*.<sup>49</sup> pokušavajući smiriti situaciju te dovodeći u kazalište mladu redateljsku i scenografsku zvijezdu u usponu, Bojana Stupicu, koji u Malom kazalištu postavlja Schurekove *Ulične pjevače*, ali, naravno, ne uspijeva smiriti ni konsolidirati ansambl. Predstavu je kritika loše ocijenila, a već na prvoj reprizi ima poluprazno gledalište.

Napokon, pod pritiskom tiska i javnosti koja sve učestaliije prosvjeduje protiv ravnatelja Drame putem različitih "pisama čitatelja", Mato Grković će 22. veljače 1940., nakon ni godine provedene na mjestu v. d. ravnatelja Drame (imenovan je 15. ožujka 1939.), dati ostavku s objašnjenjem da mu prilike u kazalištu ne omogućavaju ostvariti program i konsolidirati stanje u Drami.<sup>50</sup> Prigoda je to za Dubravka Dujšina da se vrati nastupima na pozornici koju je gotovo napustio nakon neugodnoga sukoba s Grkovićem godinu prije i potom svog naglog i bućnog odlaska s mjesta ravnatelja Drame, događaja koji je *veoma neugodno odjeknuo u kazališnim redovima i u publici*.<sup>51</sup>

No, dok tisak nagađa o budućem ravnatelju Drame (spominju se B. Gavella i V. Kovačić),<sup>52</sup> Grković će ipak ostati u Kazalištu još puna dva mjeseca i obavljati, na Benešićevu molbu, *tekuće poslove tako dugo dok Banska vlast ne imenuje drugu ličnost na to važno umjetničko mjesto*,<sup>53</sup> a zapravo sve do kraja Benešićeva mandata i dolaska novog intendanta koji će na čelo Drame postaviti Josipa Badalića. Mnogi su bili skloni povjerovati da je Grković dao ostavku zbog svojevršnih "marketinških" razloga, a i da skrene pozornost javnosti sa sukoba unutar ansambla te su se i u tim nagađanjima oštrila brojna novinarska pera.<sup>54</sup> Benešićev sukob s članovima Drame, koji je započeo oko besplatnih ulaznica, nastavio se sukobom "starih i mladih" na oglasnoj ploči Kazališta te proširio po tisku i uzrokovao pad rukovodstva Društva glumaca, bit će glavni, ali ne i jedini razlog njegovu brzopoteznom "skidanju" s intendantske stolice. Naime, prilike u Operi, a napose nerješivi problemi njezine sastavnice baleta, samo će ubrzati

kraj najneugodnije epizode u karijeri te iznimne umjetničke osobnosti.

## PRILIKE U OPERI I BALETU

Već jedanaestu godinu pod ravnanjem Krešimira Baranovića, Opera i dalje tijekom kratkog razdoblja Banovine uspijeva održati kvalitativnu razinu uz značajne stvaralačke domete u europskim okvirima pa se može reći da je, kao i u vrijeme Benešićevih prethodnika Šenoa i Ježića, prednjačila u kvaliteti pred Dramom koja se prečesto nalazila u dometu *dnevno-političkih upletanja u kazališno-estetska pitanja*.<sup>55</sup> Većini opernih produkcija spektakularnost je, unatoč ograničenu proračunu, uglavnom zajamčena, a uz prvorazredan orkestar na sceni su često prisutne i brojne domaće i strane pjevačke zvijezde koje redovito dupkom pune gledalište te se nedvojbeno govori o dosezima ravnim *istaknutim evropskim muzičkim kazalištima*.<sup>56</sup>

Kako za Baranovića navodi Nikola Batušić, *ovaj istaknuti skladatelj i dirigent, usprkos političkim i novčanim nedaćama, uspijeva održavati visoku izvedbenu razinu predstava*,<sup>57</sup> a i sam Benešić ustvrdio je da su prilike u Operi mnogo normalnije, iako je operni aparat mnogo složeniji. Najveću navalu na blagajnu kazališta i odobravanje kritike izazivaju produkcije u kojima pjevaju brojne domaće i strane operne zvijezde poput Vilme Nožinić, Alde Noni, Josipa Rijavca ili beogradskih opernih prvaka Zlate Đundenac i Nikole Cvejića, a naročito Zinke Kunc-Milanov koja vrijeme između dvije sezone u njujorškom Metropolitanu provodi u Zagrebu i pjeva Aidu i Toscu.

Popularni su i redoviti simfonijski koncerti Zagrebačke filharmonije koji se stalno, obično jedanput mjesečno, održavaju u HNK-u, i to najčešće pod vodstvom samog ravnatelja Opere Baranovića, koji za tu prigodu daje graditi novi podij ispred pozornice kako bi osigurao što bolju akustiku mičući orkestar naprijed od portala.

U veljači 1940., zajedno s udarom Društva glumaca i njihovim *ratom oglasima*, Benešića pogađa novi udar – onaj beogradskog tiska koji nizom negativnih tekstova započinje pravu kampanju protiv tekuće zagrebačke operne

sezone te proziva Baranovića kao krivca za krizu i učestala neuspjeha u Operi koja je nekad bila na visini, danas

**Članice i članovi baleta javno ustaju protiv Froman predbacujući joj da zbog sve intenzivnijeg rada na opernim režijama neizmjereno koči razvoj hrvatskoga baleta te joj preporučuju odlazak u mirovinu.**

oštro ukazujući na tendencioznost i orkestriranost tih napada, pritom navodeći brojne uspjehe zagrebačke Opere<sup>58</sup> koja je za njega prva u državi a bolja i od mnogih u inozemstvu.<sup>59</sup> I Benešić se osjeća pozvanim reagirati pa se oglašava u novinama tvrdeći da kampanja beogradskog tiska o hrvatskom kazalištu ima prividnu svrhu te da bi se rat oglasima već završio da nisu veliki publicitet svemu tome dale beogradske novine.<sup>60</sup>

U Baletu koji je organizacijski sastavnica Opere i u kojem su "razvrstani" rijetki angažirani plesači, situacija je doslovno kritična – nemoguće je producirati samostalnu baletnu predstavu jer nema dovoljno plesača. Razlog tomu je to što svi istaknuti hrvatski plesači na početku Benešićeva mandata djeluju u inozemstvu: Mia Čorak u Sjedinjenim Američkim Državama, Pia i Pino Mlakar su u angažmanu u Münchenu, Antun Vujanić u Brnu, Zvonimir Pintar u Njemačkoj (vratit će se na Benešićev poziv u studenom 1939.), a Ana Roje u vrijeme Benešićeva dolaska je u HNK-u u Zagrebu, ali ne nastupa i intenzivno pregovara s jednom inozemnom trupom dok čeka povratak svoga plesnog i životnog partnera Oskara Harmoša iz vojske. Potpun je nedostatak muških plesača, u ansamblu su samo dvojica pa se članice baleta zgodimice preoblače u muškarce. Njihove materijalne prilike vrlo su loše, u sve češćim izjavama u tisku može se pročitati da je prosječan dohodak balerina (od 800 do 2.300 din.) mnogo manji od dohotka dobro plaćene sluškinje koja uz to dobiva besplatno stan, hranu a često i odijelo.<sup>61</sup> Protiv voditeljice baleta Margarete Froman, koja djeluje u Kazalištu, ali i u kazalištima Ljubljane, Praga, Beograda i Milana već 18 godina i

ima lošiji kor nego beogradska i ljubljanska, a mnogi su solisti, uslijed premorenosti i iscrpenosti izgubili glasove.

Baranović se brani nizom tekstova u zagrebačkom tisku,

iz čije su škole izišli svi istaknuti hrvatski plesači – Mia Čorak, Olga Orlova, Oskar Harmoš, ali i većina onih koji su potpisali peticiju protiv nje, podižu se sve veće tenzije. Članice i članovi Baleta javno ustaju protiv Froman predbacujući joj da zbog sve intenzivnijeg rada na opernim režijama neizmjereno koči razvoj hrvatskoga baleta te joj preporučuju odlazak u mirovinu. Također putem Društva glumaca čak šalju i predstavku na bana Šubišića i na novoimenovanog referenta za umjetnost Banske vlasti prof. Rudolfa Matza moleći da ih prime kako bi ih mogli upoznati s nemogućim prilikama koje vladaju u baletu.<sup>62</sup> Argumenti pobunjenih plesača velikim su dijelom i opravdani: godinama u razvoj podmlatka hrvatskoga baleta nije investirano, on je samo prateći servis opere pa su se oni najkvalitetniji rasuli po svijetu, a sredstava za angažiranje mladih iz drugih sredina nema. Afera je otišla mnogo dalje – peticiju protiv ravnateljstva potpisuje čak sedamnaest članova Baleta, a još petero ih se složilo s njom zahtijevajući interventno osnivanje državne baletne škole.

Potaknut tim burnim previranjima, Benešić tijekom prosinca 1939. inicira početak konsolidacije Baleta: nagovara Oskara Harmoša, koji se vratio u Zagreb, i Anu Roje da ostanu u Kazalištu i preuzmu njegovo umjetničko vodstvo. Usto, zove natrag iz Sjedinjenih Država Miu Čorak nudeći joj mjesto primabalerine, a pritom jamčeći Margareti Froman ostanak u kazalištu na mjestu redatelja opere i operete. No, program reorganizacije Baleta piše i ravnatelj Opere Baranović, što intendantu stvara još jedan u nizu međuljudskih problema, a u tisku, koji uglavnom staje na stranu voditeljice Baleta – izaziva brojne reakcije.<sup>63</sup> Fromanova uzvraća udarac samostalnom baletnom predstavom gostujućih umjetnika Pie i Pina Mlakara koji u vlastitoj koreografiji postavljaju prazvedbu Lhotkina baleta *Luk*, oduševljavajući publiku koja ispraća plesače "dugotrajnim ovacijama,"<sup>64</sup> ali i kritiku.

## KAZALIŠTE KAO MJESTO (RE)PREZENTACIJE VLASTI I POLITIKE

Od samih svojih početaka pa do današnjih dana, Hrvatsko narodno kazalište uvijek je bilo mjestom potvrđivanja mo-

ći i važnosti vlasti. S njegovih su pozornica redovito o velikim povijesnim datumima i o obilježavanju istih odjekivale budnice, politički govori i odigravale se scene iz bliže ili dalje herojske prošlosti, važne za cjelokupnu društvenu zajednicu ili neki njezin poseban segment od veće društvene važnosti (stranke, udruge i sl.).

Tijekom Banovine, kazalište je često znalo u svom gledalištu ugostiti političare (Maček, Košutić), vladare (knez Pavle) i predstavnike pojedinih strukovnih udruga koji su najčešće svojom nazočnošću uveličavali te dobrotvorne programe na kojima se prikupljao novac za njihov rad. To su udruženja poput "Seljačke sloge", "Hrvatske žene", "Hrvatske seljačke zaštite", "Jadranske straže", "Hrvatske građanske zaštite" i brojne druge, a novac se pritom prikuplja i u korist izgradnje crkve na Plitvicama ili čak akcija za čistoću hrvatskog Jadrana. Redovite su i svečane akademije; primjer je Akademija u spomen 300. obljetnice rođenja Jeana Racinea u Malom kazalištu, održana 20. prosinca 1939. godine.

Takve priredbe, sastavljene od točaka iz dramskog i glazbenog repertoara HNK-a, obično imaju vrlo utjecajne pokrovitelje kao što su kipar Ivan Meštrović ili kardinal Alojzije Stepinac, a izvođači su najčešće solisti Drame, Opere i Baleta, zborovi i orkestar HNK-a, ali vrlo često i *Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca*, glumačko-plesni studio *Dječje carstvo* i zborovi različitih crkvenih župa iz Hrvatske. Za te se prigode običavaju pisati igrokazi i različiti kolaži koje potpisuju afirmirani, ali i anonimni autori.

Jedan od važnih političkih događaja u Banovini, a čiji vrhunac predstavlja svečanost u kazalištu, dogodio se u siječnju 1940. godine. To je posjet kraljevskog namjesnika kneza Pavla i kneginje Olge Zagrebu, u čast potpisivanja Sporazuma Cvetković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske. Uz veliko osiguranje i visoki protokol, koji je predvidio nazočnost cjelokupne elite hrvatskog i jugoslavenskog društva, priređena je svečana predstava, uz pozdravni govor intendanta nakon kojeg je, uz glasne zvukove Gajeve budnice *Još Hrvatska ni propala* uslijedila Ogrizovićeva dramska ilustracija Bukovčeva zastora *Slava njima*, a nakon toga izvedeno je pet slika iz Zajčeve opere *Zrinjski*.

Tako hrvatski sastavljen program, dogovaran sa samim banom Šubišićem koji je bio domaćin kraljevskim gostima, izazvao je kod nekih članova srpskog izaslanstva izraze protesta pa je izvjesni major Leka zbog, po njemu, prohrvatskog programa bijesno protestirao kod Benešića.

## NACRT UREDBE O KAZALIŠTIMA BANOVINE HRVATSKE

Na samom dolasku u HNK, Benešić je najavio izradu novoga kazališnog zakona koji "će osloboditi teatar kao umjetničku ustanovu od veriga"<sup>65</sup> te u siječnju 1940. predlaže izradu nacrtu *Uredbe o kazalištima Banovine Hrvatske* koji bi poslužio kao osnova budućem zakonu koji mora donijeti Hrvatski sabor.<sup>66</sup> Benešić je bio u krivu što se zakona tiče jer Banovina, kao jedna od teritorijalnih sastavnica Kraljevine Jugoslavije, nije mogla donositi zakone, nego kao najviše rangirane odluke – *uredbe, odluke, odredbe i naredbe*.<sup>67</sup>

Novi nacrt kazališne uredbe za Banovinu izradili su u veljači 1940., za mjesec dana rada, intendant triju banovinskih kazališta Benešić, Perković i Tijardović u suradnji s predstojnikom Umjetničkog odsjeka pri Banskoj vladi Matzom i referentom za kazalište Hubertom Pettanom.

U nacrtu uredbe ta se tri kazališta ustanovljuju kao narodni prosvjetni zavodi, a novost je i mogućnost osnivanja privatnih i putujućih kazališta. Predlaže se nov način financiranja putem fondova Banovine i gradskih općina, ali i oslobođenje kazališnih prihoda od svih poreza i davanja, dok bi isplate koje obavlja kazališna blagajna trebale podlijegati banovinskim dažbinama od kojih su izuzeti izdaci reprezentacije, počasnih ulaznica, književno-umjetničke naknade, naknade za toalete kao i autorski tantijemi. Kazališni proračun sastavljao bi se dalje prema kazališnoj sezoni, a teče od 1. kolovoza do 31. srpnja.

Predložena su i neka poboljšanja u rangiranju umjetničkog osoblja koje bi se angažiralo na jednu sezonu ili manje (?), najviše na tri sezone, a kojim bi stjecalo pravo na punu mirovinu nakon navršenih 30 godina rada u kazalištu te se u tu svrhu predlaže utemeljivanje Mirovinskog fonda kod Banske vlasti koji bi se financirao od Banovine,

članova Fonda i od sredstava koja se prikupljaju od svake ulaznice i iznose na svaka dva dinara – 0,50 dinara. Kazališna uprava dužna je osigurati i nadzirati rad *Bolesničke zadruge* u koju mora biti učlanjeno sve članstvo.

U uredbi njezini autori predlažu i ustanovljenje novih kazališnih nagrada pa se uz postojeću, Demetrovu, željelo inicirati i nagradu Vatroslava Lisinskog za glazbu koja bi se dodjeljivala bijenalno, nagrada Marka Marulića u Splitu i u Osijeku, Josipa Jurja Strossmayera (kasnije promijenjeno u Reljkovićevu nagradu).

Nacrt predviđa i mogućnost osnivanja glumačkih i baletnih škola od samih kazališta te zbornih tečajeva i ostalih pripravnih tečajeva za *kazališno osoblje svih struka*. Usto, ograničavaju se autorski tantijemima s 20% na 15% za strane autore i s 10% na 8% za domaće, a dodatan prihod kazalištu omogućili bi prinosi kinematografa (tzv. kazališni dinar) koji bi bili usmjereni isključivo na investicije. Autori *Nacrta uredbe* obvezali su se u roku od tri mjeseca donijeti i ove akte: *Pravilnik o Narodnim kazalištima Banovine Hrvatske, Pravilnik o Mirovinskom fondu kazališnog osoblja te Propisani obrazac ugovora*.

Nažalost, Benešić neće stići prirediti ni jedan od navedenih akata, Nacrt uredbe o kazalištima ostat će neostvaren san toga vizionara i entuzijasta, a HNK će dalje djelovati po istom, "beogradskom" zakonu još godinu dana, kada će ga novoosnovana državna tvorevina ukinuti.

Sam nacrt doživio je loše reakcije u tisku, a najžešći su joj protivnici bili glumci koji putem svoga *Društva* izražavaju ogorčenje jer nije zatraženo nikakvo mišljenje njihove "staleške organizacije" pa stoga kolektivno cijeli *Upravni odbor*<sup>68</sup> podnosi neopozivu ostavku kojom se zaustavlja "rat oglasima", ali i Benešićev mandat koji će potrajati još jedva dva mjeseca.<sup>69</sup>

Hrvatski skladatelj pak koji se u isto vrijeme spremaju osnovati svoju udrugu, Hrvatsko autorsko društvo (HAD), smatraju da ih je nacrt *Uredbe o kazalištima* "prikratio" u honorarima, pri čemu im se najnerazumnijim čini prijedlog kojim se ukida njihovo pravo na 40% bruto prihoda od premijere glazbeno-scenskog djela.<sup>70</sup>

## VRHUNAC KRIZE I ODLAZAK

U vremenima svakodnevnih poskupljenja materijala potrebnog za rad kazališta, proračun je nedostatan pa u trenutku borbe za navedenu *Uredbu* za pozitivne rezultate do kraja sezone manjka oko dva milijuna dinara. Birokratski pritisak gotovo je neizdrživ – u zgradi postoji ured *organa financijskog nadzora* koji zapravo gospodari kazalištem, redovito sastavlja pitanja iz područja koja ne poznaje, još manje razumije odgovore uprave na postavljena pitanja. Cenzura je jaka, a najjača uoči svake premijere. I dok glumci skupljaju potpise protiv intendanta i njegova *nezakonitog postupka*, Benešić, poučen iskustvom iz prethodnoga mandata, osjeća *nešto je u zraku*,<sup>71</sup> no djeluje svakodnevno u ime ideje za spas kazališta.

U veljači priređuje povijesno gostovanje *Comedie Française* koja izvodi Racineovu *Andromahu* i Meriméeovu *Karuce sv. Otajstva*, ali ta, u zagrebačkoj javnosti frenetično pozdravljena epizoda (*historijski datum našeg kazališta, veliki doživljaj savršene umjetnosti koji Zagreb neće zaboraviti* i sl.) nema baš nikakvog utjecaja na njegovu intendantsku sudbinu. Prinuđen je obratiti se ministru financija u Beograd, koji sasvim u skladu s njegovim očekivanjima ne odgovara na njegova pisma.

Kriza je na vrhuncu na svim poljima njegova djelovanja (Drama, Balet, sve nervozniji i neugodniji tisak koji cjelokupno vodstvo kazališta optužuje za neodgovornost,<sup>72</sup> kampanja protiv Opere orkestrirana iz Beograda...) pa u ožujku 1940. Benešić piše opsežan elaborat predstojniku Odjela za prosvjetu gdje navodi *unutarnje i vanjske tegebe* te na široko opisuje *okove birokracije i anarhiju među osobljem*.

Istodobno njegov prethodnik Slavko Ježić, dobro oslušnajući (ne)prilike u Kazalištu, u svom trošku objavljuje brošuru sa svojim prijedlogom za reformu Kazališta kojim se, kako jamči autor – mogu započeti uklanjati *bolesti kazališnog organizma*:<sup>73</sup> nedostatna financijska sredstva, neracionalno gospodarenje, pretjerane ambicije pojedinaca iz uprave i njihovi rivaliteti, rušenje intendantova autoriteta, intendantovo popuštanje članovima, opadanje discipline u kazalištu, tendenciozno i neznalačko pisanje dijela tis-

ka o kazališnim prilikama i općenito – opće javne prilike. No, prekratko je vrijeme prošlo od njegova odlaska iz Kazališta da bi ta ista javnost i vlast zaboravila boljke Ježićeva mandata obilježenog velikim neuspjesima i političkim dubiozama pa njegove *konstatacije i sugestije* nisu naišle na relevantnije reakcije.

Za Benešića, međutim, nije bilo mira ni od "bivših" ni od "budućih" jer je, nedugo nakon Ježića, članak o potrebnoj reformi Kazališta *koje mora postati zaista hrvatsko i narodno* objavio i arhitekt i graditelj Aleksandar Freudenreich, kazališni entuzijast i voditelj *Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca* (MHKD), koji se u svojem programu poziva na duh masovne talijanske organizacije tzv. "putujućih kazališta za narod". Pritisak na Benešića je velik, javan i očit pa je javnost uvelike i pripremljena na njegov odlazak, čiji način ponajbolje ilustrira onu Lessingovu misao po kojoj je *kazalište kao kuća od jednog časa u kojoj sve visi o niti*.

Uzalud je Benešić za 30. ožujka zatražio izvanrednu sjednicu *kontrolnih organa*, a posljednji službeni zadatak koji obavlja kao čelni čovjek kazališta jest jubilej pedesete obljetnice rada Milice Mihičić u komadu znakovita naslova *Zatvorena vrata* Marka Prage održanom 10. travnja 1940., točno godinu dana prije uspostave jedne druge države, koja će s intendantske stolice skinuti i njegova nasljednika. Julije Benešić je samo tjedan dana nakon toga, 18. travnja 1940., razriješen dužnosti v. d. intendanta HNK-a, a vijest o svom otkazu pročitao je u novinama, kao i to da ga je naslijedio upravo – Aleksandar Freudenreich. *Imenovali su me bez pitanja, odпустиh bez ijedne riječi. Nova vremena!*<sup>74</sup>

Na Jurjevo 1940. godine uručen mu je otkaz, nakon čega odlazi u učiteljsku školu i nastavlja svoj rad na antologiji poljske lirike. Razdoblje NDH<sup>75</sup> provest će u intenzivnom redaktorskom i uredničkom radu u HIGZ-u, Hrvatskoj enciklopediji, a nakon oslobođenja 1945. u JAZU-u, gdje će ostati do umirovljenja 1946. godine te će kratkotrajno razdoblje svoje "treće" intendature i sam smatrati beznačajnom epizodom.

Novim intendantom imenovan je 18. travnja 1940. Aleksandar Freudenreich te je odmah potom zamijenjena i cijela Benešićeva ekipa: ravnatelj Drame postaje sveučilišni profesor i djelatnik Sveučilišne knjižnice Josip Badačić, Slavko Batušić postavljen je za dramaturga Kazališta, za ravnatelja Opere Stanislav Stražnicki, nastavnik Muzičke akademije, dok je Krešimir Baranović, jedan od ponajboljih ravnatelja Opere u njezinoj povijesti, premješten na Muzičku akademiju.

Za glavnog tajnika imenovan je Miro Majer, gradski senator te se može reći da je ban Šubašić nastavio s onom starom idejom *regrutiranja kulturnih činitelja*<sup>76</sup> iz redova činovnika na najvažnije mjesta u Kazalištu. Moto nove uprave pritom je glasilo: *Podići i unaprijediti umjetničku visinu kazališta!*

O svome je kratkom mandatu u Banovini Hrvatskoj Julije Benešić zapisao riječi pune rezignirane gorčine: *Bio sam kapetan na brodu na kojem je momčad često slušala i neke zapovjednike s obale. Gospodo, zašto niste dopustili da momčad sama sebi izabere svog kapetana, pa neka plovi brod po njihovoj volji ili zašto im niste dali admirala, koji ima vlast i nad onim vašim štakorima, koje ste prokrijumčarili na brod?*<sup>77</sup> Govoreći o doista kratkotrajnoj Benešićevoj intendantskoj epizodi, u stvari govorimo o aparatu vlasti nezainteresiranom za unutarnji mehanizam kazališta i njegovo umjetničko biće, ali istodobno govorimo o iznimno živom budućnosti onih *prirodnih nastranosti stanovnika kuće kao što je teatar*<sup>78</sup> kojima u tom trenutku nisu bili razumljivi, ali ni potrebni samoprijegor i iskustvo takvog organizacijskog i umjetničkog kalibra kakav je Benešićev – bez svake sumnje – i bio.

Julije Benešić je samo tjedan dana nakon toga, 18. travnja 1940., razriješen dužnosti v. d. intendanta HNK-a, a vijest o svom otkazu pročitao je u novinama, kao i to da ga je naslijedio upravo – Aleksandar Freudenreich. "Imenovali su me bez pitanja, odпустиh bez ijedne riječi. Nova vremena!"

#### LITERATURA:

\*\*\* Hrvatsko narodno kazalište 1860. – 1960., zbornik o stogodišnjici. Naprijed, Zagreb, 1960.

\*\*\* Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu 1860. – 1985. HNK u Zagrebu i Školska knjiga, Zagreb, 1985.

Batušić, Nikola: Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Krležini dani u Osijeku, II. knjiga, Osijek, 1995.

Batušić, Nikola: Gavella, Književnost i kazalište. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.

Batušić, Nikola: Povijest hrvatskoga kazališta. Školska knjiga, Zagreb, 1978.

Benešić, Julije: Kritike i članci. HIBZ, Zagreb, 1943.

Benešić, Julije: Iza zastora (zapisi bivšeg intendantanta). Rad JAZU br. 390, Zagreb, 1981.

Fotez, Marko: Theatralia. Zagreb, 1944.

Freudenreich, Aleksandar: Kazalište za Narod – K reformi Hrvatskog Narodnog Kazališta.

Zaklada Tiskare Narodnih Novina, Zagreb, 1940.

Gavella, Branko: Hrvatsko glumište – analiza nastajanja njegovog stila. GZH, Zagreb, 1982.

Gerner, Eliza: Tito Strozzi – svjetla i sjene jednoga glumačkog puta. Prometej, Zagreb, 2004.

Ježić, Slavko: Problemi hrvatskog narodnog kazališta – konstatacije i sugestije. Književni život, Zagreb, 1940.

Lederer, Ana: Redatelj Tito Strozzi. Meandar, Zagreb, 2003.

Marinković, Ranko: Geste i grimase. Znanje, Zagreb, 1999.

Mrduljaš, Igor: Dubravko Dujšin, poslovi i dani. Teatrološka biblioteka, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb

#### ZBORNICI, KATALOZI, ČLANCI

(u popis nisu uvršteni svi novinski članci navedeni u tekstu, napose oni iz brojnih dnevnika i tjednika tiskanih tijekom Benešićeva mandata)

Julije Benešić-Tito Strozzi. Zbornik radova znanstvenih kolokvija Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu 1992. i 1993., urednik Nikola Batušić. HNK, Zagreb, 1994.

Julije Benešić, katalog izložbe, llok 1983., ur. dr. Nedjeljko Mihanović, llok, 1983.

Batušić, Nikola: Redateljska misao između 1935. i 1955. godine, Dani hrvatskog kazališta 1935. – 1955., Književni krug, Split, 1988.

Batušić Nikola: Zlatna era Julija Benešića, Vjesnik – Danica, 26. lipnja 1993.

Benešić, Julije: Autobiografija, Hrvatska pozornica, br. 12 od 5. prosinca 1943., br. 13 od 12. prosinca 1943., br. 14 – 15 od 19. prosinca 1943.

Benešić, Julije: Od Miholja do Đurđeva, Spremnost, Uskrs 1944., br. 111-112.

Boko, Jasen: Graditelj nacionalnog kazališta, Večernji list. Tjedni prilog za kulturu i umjetnost, br. 38, 1. prosinca 1991.

Matković, Marijan: Uvodna riječ u povodu otvaranja izložbe Julije Benešić i HNK u Institutu za književnost JAZU, 30. prosinca 1960.

<sup>1</sup> Benešić je u ožujku 1926. bio smijenjen na šest tjedana, pa opet vraćen na istu dužnost 28. 4. 1926. Zato u svojim "Zapisima bivšeg intendantanta" i govori o ovom kratkotrajnom mandatu kao – trećem.

<sup>2</sup> Nikola Batušić: *Zlatna era Julija Benešića*, Vjesnik, Danica, 26. lipnja 1993.

<sup>3</sup> Hitnom *Uredbom o službenim odnosima banovinskih službenika* od 29. listopada 1939. izmijenjeni su dotadašnji, a uspostavljeni stari, tradicionalni nazivi kazališnih službenika, kakvi su postojali i ranije. Dotadašnji *upravnik* naziva se ponovno *intendant*, dotadašnji *direktori* sada su *ravatelji* Drame odnosno *Opere*, *sekretar* je *tajnik*, *šef računovodstva* je *predstojnik*, *blagajnik inspektor* je *računarski viši kontrolor*, *arhivari* su *nadoficijali*, a *činovnici administracije* – *oficijali*.

Ova je uredba smjesta provedena u našoj kazališnoj administraciji.

<sup>4</sup> Kazalište će dobiti ime *Hrvatsko narodno kazalište* tek u rujnu 1940. i zadržati ga do 1. svibnja 1941.

<sup>5</sup> Od Miholja do Gjurjjeva – Iz zapisa bivšeg intendantanta, Spremnost III, Uskrs 1944., br. 111-112

<sup>6</sup> Isto.

<sup>7</sup> Isto.

<sup>8</sup> *Pismo članovima Narodnog kazališta u Zagrebu* od 5. ožujka 1927., arhiv Zavoda za književnost i teatrologiju HAZU.

<sup>9</sup> Slavko Ježić: *Problemi hrvatskog narodnog kazališta – konstatacije i sugestije*, str. 4.

<sup>10</sup> U skladu s Benešićevim najavama, u Zagrebu u studenom 1939. boravi intendant splitskoga kazališta Ivo Tijardović te je dogovoreno gostovanje zagrebačke drame u Splitu u mje-

secu prosincu (11. – 19.), čime se svečano i otvorila nova sezona splitskoga kazališta, i to predstavama *Pir mladog Deređina*, *Matija Gubec*, *Neobičan čovjek*, *Na tri kralja*, *Noćna služba*, *U pozadini*, *Henrik IV*, a krajem istoga mjeseca započinje Benešić s prikazivanjem predstava za koje na sceni Maloga kazališta.

<sup>11</sup> "Narodne novine", br. 280, Zagreb, 29. prosinca 1939.

<sup>12</sup> Aleksandar Freudenreich, nav. djelo, str. 3.

<sup>13</sup> U sezoni 1926./1927. odobren je proračun u visini iskazanih potreba (16.000.000 dinara), a u sljedećoj sezoni ukinut je propis da kazalište svoj cjelokupan prihod daje državnoj blagajni.

<sup>14</sup> Julije Benešić, "Spremnost", nav. članak.

<sup>15</sup> Rukovodi i daje inicijativu svekolikom umjetničkom radu u kazalištu:

donosi rješenja o primanju ili neprimanju komada utvrđuje repertoar u svim prigodama zastupa kazalište u kontaktu je s ministrom i vlastima rukovodi kazališnom imovinom svi zaposlenici pod njegovom su vlašću, njemu odgovaraju za svoj rad i od njega primaju naloge i upute postavlja i razrješuje jedan dio osoblja, za drugi podnosi ministru prijedloge odobrava sve što se tiska za kazalište prisustvuje probama i daje upute brine se za red određuje honorare

sa stručnim činovnikom određuje proračun skrbi o računima, knjigama i blagajni izvida krivnje svega osoblja i izriče kazne (od usmene opomene do otpuštanja), a naročito su zabranjena i najstrožim kaznama kažnjavaju se *ogrešenja o disciplinu, neposlušnost, pijanstvo, pisanje po novinama o Narodnom pozorištu i njegovim službenicima* donosi pravilnike i dr.

<sup>16</sup> S. Ježić, nav. djelo, str. 13.

<sup>17</sup> "Spremnost", nav. članak.

<sup>18</sup> Isto.

<sup>19</sup> Slavko Ježić, nav. djelo, str. 13.

<sup>20</sup> Gavella, Branko: *Hrvatsko glumište – analiza nastajanja njegovog stila*, str. 13.

<sup>21</sup> "Jutarnji list" objavit će promptno za to vrijeme uobičajenu formu komentara: *Lako je teatru, ima dramaturga / - pa će sad početi, / I noć od Valpurga*.

<sup>22</sup> "Novosti" od 4. listopada 1939.

<sup>23</sup> "Večer" od 21. rujna 1939.

<sup>24</sup> Kazalište u to vrijeme predstavlja najreprezentativniju kulturnu ustanovu u Hrvatskoj koja svakodnevno zaslužuje velik broj stranica u tisku. Kritike su brojne i iscrpne, također i intervjui s dramskim i glazbenim zvijezdama, reportaže i crtice s proba, predstava, različitih svečanosti, koncerata i premijera. "Rimovane" anegdote i brojne fotografije mladih i lijepih zagrebačkih glumica svakodnevno se objavljuju pa je kazališna djelatnost pod svakodnevnom lupom javno-

sti. Također, česti su i komentari čitateljstva koje vjerno prati sve što se događa u njihovom kazalištu, komentira, proziva, hvali i napada.

<sup>25</sup> *U hrvatskom kazalištu / Sad ide sve u redu / Jer odmata se, kako treba / Što jest na / rasporedu / Pa ipak zašto u Taliji / Moć tmine još se javlja / Al ima nade, da će skoro / Moć svjetla doć do slavija*. "Večer" od 24. XI. 1939.

<sup>26</sup> "Spremnost", nav. članak.

<sup>27</sup> "Novosti" od 30. listopada 1939.

<sup>28</sup> Stupila na snagu 16. listopada 1939.

<sup>29</sup> Branko Gavella: *Hrvatsko glumište – analiza nastajanja njegovog stila*, str. 23.

<sup>30</sup> Ježić: 22.

<sup>31</sup> Benešić, "Spremnost", nav. članak.

<sup>32</sup> Prve učenike Glumačka škola Narodnoga kazališta primit će u siječnju 1940. na pripremni tečaj u trajanju od tri mjeseca. "Novosti" od 4. siječnja objavljuju imena dvadeset petero učenika novopokrenute Glumačke škole: Mira Baum, Doris Bing, Smiljka Bogdanović, Marija Crnobori, Nada Čudina, Nada Findrik, Sonja Kačunić, Lyudmila Krasavi, Belly Kremer, Nada Križaj, Marija Merlić, Mira Pecek, Jelka Šokčević, Edgar Brajković, Pero Budak, Šalom Finci, Srđan Flego, Veljko Ilić, Ante Kesić, Ante Kraljević, Branimir Mašeg, Gjuro Rajher, Rade Sliadić, Mladen Šerment i Ivan Šimatović. Prva produkcija bila je samo dva mjeseca nakon toga, početkom ožujka, kada je u sceni Maloga kazališta izveden Pugetov komad *Sretni dani*, predstava koju velik dio tiska ocjenjuje negativno, nalazeći odgovornost u učiteljima koji *nemaju sistema* ("Večer" od 7. ožujka).

<sup>33</sup> H. O. u "Obzoru" od 7. rujna 1939.

<sup>34</sup> Oton Orešković, "Zagrebački list" od 25. studenoga 1939.

<sup>35</sup> Zanimljivo je da se proslava Gavelлина "srebrnog" jubileja dogodila istoga dana kada je Julije Benešić doznao da je imenovan v. d. intendantanta HNK-a (4. listopada 1939).

<sup>36</sup> Protiv "ekspremenata" u teatru piše i Oton Orešković koji u kritici Nemčićeve drame *Kvas bez kruha* apelira na upravu drame da "nas u jubilarnoj sezoni poštedi od takvih eksperimenata", "Zagrebački list" od 7. rujna 1939.

<sup>37</sup> "Politika", od 3. veljače 1940.

<sup>38</sup> Radi se o režiji Strozzijeva vlastitog teksta *Kameleon*i, tragi-komedije u četiri čina, premijera koje je bila 7. lipnja 1940., mjesec i pol dana nakon Benešićeva odlaska iz kazališta. Za usporedbu, već iduće sezone Strozzi je u dramu postavio čak osam predstava. Očito je da Strozzi nije bio u milosti ravnatelja Drame Grkovića, što se može iščitati iz članka pod naslovom *Tito Strozzi vraća se Zagrebu kao glumac, redatelj i autor* objavljena 6. lipnja 1940. u "Jutarnjem listu". U njemu se navodi da su dolaskom nove uprave (Freudenreich-Badalić) uklonjene sve zapreke za aktivno sudjelovanje Tita Strozzijsa u zagrebačkoj Drami kao glumca i kao redatelja.

<sup>39</sup> U Beogradu će režirati Shakespeareov *San ivanjske noći*, a u Pragu Straussovu *Arijadnu na Naxu*. Vratit će se u Zagreb tek u proljeće 1940. i za mandata intendantanta A. Freudenreicha režirat će *Jurana i Sofiju* (u svibnju), a Cesarčeva *Sina domovine* u lipnju.



- <sup>40</sup> Alfons Verli redateljski potpisuje posljednju dramsku premijeru Benešićeva mandata, *Spis broj 516* Gene Senečića, čija je prazvedba bila 20. travnja 1940. To je ujedno i posljednja režija Alfonsa Verlija koji je umro u Zagrebu 21. studenoga 1940., samo mjesec i pol dana nakon (neobilježena) jubileja dvadeset pet godina rada u Kazalištu.
- <sup>41</sup> J. Benešić, "Spremnost", nav. članak.
- <sup>42</sup> Nikola Batušić: *Redateljska misao između 1935. i 1955. godine*, str. 28.
- <sup>43</sup> "Glumačko udruženje traži neke zadovoljštine, što kazališna blagajnica nije bila dovoljno ljubazna prema glumcima, koji su tražili besplatne ulaznice za svoju svojtu i svoje ljubaznice, prekidaju svoje odnose sa mnom, jer ne odgovaram na njihove tričave dopise i ne provodim istrage zbog sukoba radi besplatnih karata..." (od Mihoja do Gjurgjeva, "Spremnost", 1944).
- <sup>44</sup> Laurenčić je mjesto potpredsjednika tijekom afere rata oglašava prepustio Vladi Majheniću, a sam je preuzeo dužnost tajnika Društva.
- <sup>45</sup> "Novosti" od 27. veljače 1940.
- <sup>46</sup> "Večer" od 5. veljače 1940.: *Tko ne potpiše bit će izbačen iz kazališta.*
- <sup>47</sup> Isto.
- <sup>48</sup> "Zagrebački list" od 6. veljače 1940.
- <sup>49</sup> "Spremnost", nav. članak.
- <sup>50</sup> "Hrvatski dnevnik" oprašta se od ravnatelja Drame Grkovića ovim tekstom: *Ostao je duugo vremena samo s dva režisera, Delakom i Mesarićem, a odgovornost za slabe izvedbe padala je na njega. Osobni su odnošaji u našem kazalištu tako rastrovani, te je rad u sadašnjim prilikama gotovo nemoguć. Mato Grković nije htio snositi odgovornost za druge i zato je predao ostavku. Jedan gentlman, kao što je Mato Grković nije ni mogao drukčije postupiti... Banska Vlast će zaista imati mnogo brige dok nađe dostojna nasljednika ovom velikom Europejcu, dobrom Hrvatu i pravom kazališnom čovjeku.*
- <sup>51</sup> Igor Mrduljaš: *Dubravko Dujšin, poslovi i dani*, str. 297.
- <sup>52</sup> Po običaju, "Zagrebački list" od 4. ožujka 1940. napetost oko novoga ravnatelja Drame komentira – rimom: *Naša drama proživljuje / Svoju tešku dramu / Zadnjih dana očekuje / Novog – Dalaj lamu / Mjerodavni – čak i glumci / Neće da je shvate / Grković se radi toga / Zahvalio – Mate / Kud pogledaš svud je drama / Svijetu nema mira / Teško dramu dok joj kruta, / Zbilja – konkurira.*
- <sup>53</sup> J. Benešić u izvaji dnevniku "Novosti" od 24. veljače 1940.
- <sup>54</sup> "Večer" od 28. veljače 1940. objavit će šaljivu rimu koju potpisuje "Vuk-Vuk": *Malo sniježne prašine / podigao je Mato / U teatru Grković / Zašto?, pitaš, "bato" / podnio je ostavku / ko direktor drame / Sad je opet povlači, / Ali bez galame / "Mnogo vike ni za što" / Šekspir veli na to, / I sam to potpisuje / Grković Mato...*
- <sup>55</sup> Ana Lederer: *Redatelj Tito Strozzi*, str. 167.
- <sup>56</sup> HNK 1894 –1969, *enciklopedijsko izdanje*, natuknica *Opera HNK*, str. 533/534.
- <sup>57</sup> Nikola Batušić, *Povijest hrvatskoga kazališta*, str. 419.

- <sup>58</sup> Doista, samo nekoliko dana nakon navedene prepiske, Opera doživljava velik uspjeh s komičnom operom *Amfitrion* autora i dirigenta Borisa Papandopula u režiji Tita Strozija.
- <sup>59</sup> "Zagrebački list", 19. veljače 1940.
- <sup>60</sup> "Večer", 13. veljače 1940. U istom broju toga dnevnika, nepotpisani autor staje oštro u obranu kazališne uprave: *napadati naše kazalište u času kad će konačno podpasti pod Banovinu i prestati biti ovisno od svih onih milostinja, najmanje je fair, osobito, kada se znade, da je s velikim novcem, koje zagrebačko kazalište nikada nije imalo, beogradsko kazalište angažiralo mnoge naše vrsne umjetnike (L. Matačić, Zlatko Topolski, ing. Cvejić).*
- <sup>61</sup> "Jutarnji list" od 22. veljače 1940., str. 19.
- <sup>62</sup> Na kraju predstave Gluckova *Orfeja* održane 2. prosinca 1939. iz gledališta su se čuli povici: *Dolje Froman!* Takve demonstracije protiv svoje miljenice listom su osudile sve novine.
- <sup>63</sup> "Zagrebački list" od 8. veljače 1940. objavit će pjesmicu pod naslovom *Afera baleta / u našem teatru / uzdigla je pravu / lavinu i – vatru / šest pitanja traže / jasan odgovor / salamsunski da se / riješi ovaj spor / treba likvidirat / krizu u baletu / makar žrtvovali / jednu – Margaretu*
- <sup>64</sup> "Novosti" od 23. veljače 1940.: *Veličanstveni uspjeh.*
- <sup>65</sup> "Novosti" od 5. listopada 1939.
- <sup>66</sup> Benešiću je to drugi takav dokument – godine 1925. također je predložio nacrt novog kazališnog zakona koji je i uvrstio u svoj "Godišnjak Narodnog kazališta u Zagrebu za sezone 1914/15 –1924/25", str. 626-643.
- <sup>67</sup> Usp. Nikola Batušić: *Kazališna legislativa u Republici Hrvatskoj prema sličnim odredbama u Banovini Hrvatskoj i Nezavisnoj državi Hrvatskoj.*
- <sup>68</sup> U Upravnom odboru *Društva glumaca* bili su u veljači 1940. ovi članovi: predsjednik udruge Vjekoslav Afrić, potpredsjednici Vlado Majhenić, tajnik Jozo Laurenčić i članovi August Čilić, Joso Martinčević, Alfons Verli, Dragutin Varga i Rudolf Opolski.
- <sup>69</sup> Nezadovoljni Uredbom, u veljači 1940. glumci putem tiska najavljuju vlastiti nacrt *Uredbe o kazalištima u Banovini Hrvatskoj* koja će ih više zaštititi, prestati činovnički razvrstavati te im pružiti veća prava. Bilo je to obećanje koje se nikada za kratkotrajna postojanja Banovine nije ostvarilo. Novi predsjednik Društva postat će 28. veljače "mladi član Drame" Emil Karasek koji će za svoj primarni zadatak postaviti smirivanje tenzija u kazalištu.
- <sup>70</sup> Uredba je ukinula izraz *brutto-prihod* zamijenivši ga samo *prihodom*, što je, razumije se, znatno smanjivalo prihode umjetnika.
- <sup>71</sup> "Spremnost", nav. članak.
- <sup>72</sup> "Hrvatski narod" od 1. ožujka 1940. donosi oštar tekst iz pera Zlatka Grgoševića koji završava povikom: *Džungla, prava džungla, gospodo od teatra!*
- <sup>73</sup> Slavko Ježić: nav. djelo, str. 42.
- <sup>74</sup> Ibid.

- <sup>75</sup> U srpnju 1943. bit će pozvan od dr. Mihovila Katanca, tada glavnog ravnatelja za opće narodno prosvjetljavanje NDH koji mu je ponudio položaj intendanta kazališta koji je Benešić, odbio pravdajući se svojim podmaklim godinama, slabim zdravljem i tvrdnjom da nije nimalo važno tko je

- intendant, nego tko su direktori drame, opere i administracije...* Julije Benešić, Rad 390, str. 240.
- <sup>76</sup> Branko Gavella: nav. djelo, str. 62.
- <sup>77</sup> "Spremnost", nav. članak.
- <sup>78</sup> Branko Gavella, isto, str. 97.



Sinhio Saša Novković